

Законодавчі, філософські та термінологічні аспекти

УДК 006:91:053

В.С. Єременко¹, П.П. Білецький², Р.О. Прокопович³

¹ Національний авіаційний університет, Київ

² Київський науково-дослідний інститут судових експертиз МЮ України, Київ

³ Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Київ

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ АКРЕДИТАЦІЇ ВИПРОБУВАЛЬНИХ ЛАБОРАТОРІЙ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми побудови системи управління в судово-експертних установах України та шляхи їх вирішення з метою підвищення якості та ефективності експертної діяльності і рівня довіри до судово-експертних установ шляхом усунення суперечностей між положеннями стандартів, які висувають вимоги до компетентності лабораторій, та чинним законодавством України, що регламентує діяльність зазначених установ, та впровадження передового міжнародного досвіду в сфері ефективного управління діяльністю судово-експертних установ. Авторами окреслено основні завдання щодо поліпшення діяльності судово-експертних установ, визначено перспективні шляхи їх розвитку.

Ключові слова: система управління, ДСТУ ISO/IEC 17025, судово-експертна установа, невизначеність вимірювань.

Вступ

Постановка проблеми. Однією з основних проблем судово-експертних установ (далі - СЕУ) на шляху до отримання статусу органу з оцінки відповідності (далі - ООБ) є суперечності між чинним законодавством, що регламентує діяльність СЕУ, і положеннями ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» [1]. Важливість для СЕУ отримання статусу акредитованого ООБ напряму пов'язана зі сферою її діяльності, ефективність якої залежить від рівня довіри замовників експертних послуг. У свою чергу, цей рівень визначається такими факторами:

- компетентність персоналу;
- рівень технічного забезпечення;
- чинна система управління;
- неупередженість;
- конфіденційність;
- прозорість діяльності;
- публічність.

Саме статус акредитованого ООБ найбільш сприяє зростанню рівня довіри замовників до СЕУ.

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно із Законом України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» в нашій державі існує лише один національний орган з акредитації - Національне агентство з акредитації України (далі - НААУ). Аналіз реєстру акредитованих ООБ НААУ (станом на грудень 2014 року) показує, що в Україні із державних СЕУ акредитовано лише 7 установ: у підпорядкуванні Мініс-

терства юстиції України - 1 із 23, Міністерства внутрішніх справ України - 5 із 32, Служби безпеки України - 1 із 26. Таким чином, у громадян така статистика буде формувати скоріше підозру, ніж високий рівень довіри до діяльності СЕУ.

Формулювання мети статті. Із наведеного випливає, що одним із найбільш пріоритетних завдань СЕУ в Україні (як і в інших країнах світу) є впровадження системи управління (СУ), яка б відповідала вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2006, та подальша акредитація на відповідність цьому стандарту.

Виклад основного матеріалу

Мета ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 полягає в упровадженні, підтриманні та вдосконаленні СУ акредитованих лабораторій, яка б максимально відповідала інтересам замовників експертних послуг.

З цією метою стандарт вимагає від СЕУ:

I) бути самостійною правовою одиницею з юридичною відповідальністю (п. 4.1);

II) мати керівний і технічний персонал, який, незалежно від інших обов'язків, має повноваження та ресурси, необхідні для виконання своїх обов'язків, зокрема впровадження, підтримання і вдосконалення СУ, виявлення випадків відхилень від СУ або від процедур проведення досліджень (випробувань), а також для ініціювання дій для попередження або зменшення таких відхилень;

III) вживати заходів для забезпечення незалежності її керівництва і працівників від будь-якого невідрозумілого внутрішнього і зовнішнього комерційного,

фінансового або іншого тиску і впливу, який може негативно позначитися на якості їхньої роботи;

IV) визначити політику та процедури, що забезпечують захист конфіденційності інформації і прав власності замовників, включаючи процедури захисту електронного зберігання та передавання результатів (п. 4.1.5) тощо.

Проте, на шляху до упровадження системи управління згідно з ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 СЕУ стикаються з труднощами, зокрема й пов'язаними з деякими суперечностями між вимогами чинного вітчизняного законодавства і положеннями зазначеного стандарту. Так, п. 4.5 ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Укладання субпідрядних угод на проведення випробування та калібрування» дозволяє акредитованій лабораторії за певних умов передавати роботу іншій лабораторії на умовах субпідряду. У той же час, Кримінальний процесуальний кодекс України (стаття 69. «Експерт») говорить: «Експерт зобов'язаний...особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання...», що унеможливує використання субпідряду;

П. 4.6.4 цього ж стандарту говорить: «Лабораторія повинна оцінювати постачальників найважливіших витратних матеріалів, ресурсів і послуг, що впливають на якість випробування та калібрування, а також зберігати реєстраційні дані про ці оцінювання та перелік схвалених постачальників». Стаття 28 «Розгляд та оцінка пропозицій конкурсних торгів» Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 № 1197-VII говорить: «Замовник визначає переможця торгів з числа учасників... на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених у документації конкурсних торгів. Критеріями оцінки є: у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним проектом)...ціна; у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер..., – ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема такими, як: якість виконання робіт, послуг; умови оплати; строк виконання; гарантійне обслуговування...Якщо для визначення найбільш економічно вигідної пропозиції конкурсних торгів крім ціни застосовуються й інші критерії оцінки, у документації конкурсних торгів визначається їх вартісний еквівалент або питома вага цих критеріїв у загальній оцінці пропозицій конкурсних торгів. Питома вага цінового критерію не може бути **нижчою ніж 50 відсотків.**»

На перший погляд явної суперечності немає. Проте, на практиці майже неможливо придбати якісні устаткування чи витратні матеріали за процедурою конкурсних торгів, якщо їх ціна перевищує вартість неякісних. Перемагає той, хто запропонував найнижчу ціну.

П. 5.9.1 ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 говорить «Лабораторія повинна мати процедури контролювання

якості для того, щоб контролювати вірогідність проведеного випробування та калібрування. Результати потрібно реєструвати так, щоб можна було виявити тенденції і там, де це можливо, повинні бути застосовані статистичні методи для аналізування результатів. Це контролювання потрібно планувати та аналізувати, і воно може містити, але не обмежуючись цим, таке: участь у міжлабораторних порівняннях або програмах випробування на професіональність; ...»

Згідно з вимогами ISO/IEC 17043 [2] проводити такі порівняння повинен компетентний координатор (читай акредитований за ISO/IEC 17025). Проте, як зазначалося вище, в Україні мало акредитованих СЕУ (а сфера акредитації тих, що акредитовані, занадто вузька) щоб можна було ефективно організувати тури міжлабораторних порівнянь саме між лабораторіями, формально визнаними компетентними.

- п. 5.4.6 “Оцінювання невизначеності вимірювання”.

Цей пункт говорить таке.

Переважна більшість об'єктів дослідження, що надходять до СЕУ з метою проведення експертизи, надходять від державних органів. За законодавством України, якщо слідчий, прокурор чи суддя вирішує провести експертне дослідження об'єктів справи що розглядається, він повинен направляти матеріали справи до державного спеціалізованого органу для проведення необхідного виду дослідження. СЕУ в питаннях експертного дослідження від державного замовника може використовувати в експертизі тільки стандартизовану методику із державного реєстру методик проведення судових експертиз. Переважна більшість методик була створена в другій половині ХХ сторіччя, коли концепція невизначеності ще не була відома їх розробникам. Отже й необхідність розрахунку невизначеності та методи її розрахунку в цих методиках не передбачені.

Згідно з п. 5.6.1 стандарту «усе устаткування, використовуване для проведення випробування та (або) калібрування, зокрема устаткування для допоміжних вимірювань (наприклад, умов довкілля), що має істотний вплив на точність та вірогідність результатів випробування, калібрування або відбирання зразків, повинно бути відкаліброване до його введення в експлуатування».

У той же час Стаття 17.Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» (від 05.06.2014 № 1314-VII) зазначає «законодавчо регульовані засоби вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, підлягають періодичній повірці та повірці після ремонту».

Процедури повірки і калібрування не є абсолютно тотожними і виконуються уповноваженими калібрувальними лабораторіями за окрему плату, причому вартість калібрування перевищує вартість повірки. Отже, на сьогоднішній день акредитованій СЕУ доводиться витрачати чималі кошти як на повірку, так і на калібрування. Ситуація зміниться лише у 2016

році після закінчення перехідного періоду і набуття чинності новою редакцією згаданого вище закону.

Існує також різниця в термінології, застосовуваній у стандарті та вітчизняному законодавстві щодо судової експертизи. Так, згідно з п. 5.10.1 стандарту результати випробувань потрібно реєструвати в протоколах випробувань. У той же час у Кримінальному процесуальному кодексі України зазначено: «Експерт зобов'язаний... особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання...» (стаття 69); «висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи» (стаття 101).

У п. 5.10.9 стандарту «Зміни у протоколі випробовування та у свідочстві про калібрування» зазначено «Суттєві зміни в протоколі випробовування або в свідочстві про калібрування після їх видавання потрібно вносити тільки у вигляді додаткового документа або додаткового передавання даних і містити формулювання: «Доповнення до Протоколу випробовування (або Свідочства про калібрування), серійний номер (або інша ідентифікація)», або інше еквівалентне формулювання».

Проте в Україні не передбачено наявності такого процесуального документа як «Доповнення до висновку експерта».

Існують і суто практичні перепони впровадженню міжнародних стандартів в діяльність вітчизняних СЕУ. Щоправда вони також притаманні іноземним лабораторіям. Так, зазначені стандарти вимагають детальної документальної фіксації ходу та результатів кожного етапу експертного дослідження також поводження з об'єктами дослідження. Очевидно це збільшує навантаження на персонал, що викликає його невдоволення та спротив запровадженню стандартів.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ АККРЕДИТАЦИИ ИСПЫТАТЕЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРИЙ В СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

В.С. Єременко, П.П. Билецкий, Р.А. Прокопович

В статье рассматриваются проблемы построения системы управления в судебно-экспертных учреждениях Украины и пути их решение с целью повышения качества и эффективности экспертной деятельности и уровня доверия к судебно-экспертным учреждениям путем устранения разногласий между положениями стандартов, которые предъявляют требования к компетентности лабораторий, и действующим законодательством Украины, регламентирующим деятельность указанных учреждений, а также внедрения передового международного опыта в сфере эффективного управления деятельностью судебно-экспертных учреждений. Авторами очерчены основные задачи по улучшению деятельности судебно-экспертных учреждений, определены перспективные пути их развития.

Ключевые слова: система управления, DSTU ISO / IEC 17025, судебно-экспертное учреждение, неопределенность измерений.

LEGISLATIVE PROBLEMS OF ACCREDITATION OF TESTING LABORATORIES IN FORENSIC INSTITUTIONS OF UKRAINE

V.S. Eremenko, P.P. Biletskyi, R.O. Prokopovych

The paper studies the problems of implementation of the quality assurance system into the activity of forensic laboratories in Ukraine with the aim of raising the quality of forensic examination and strengthening of customers' trust to them. It suggests the ways of solving these problems by eliminating some discrepancies between the demands of international standards and Ukrainian legislation in particular.

Keywords: control system, DSTU ISO / IEC 17025, a forensic expert institution, measurement uncertainty.

Крім того таке детальне документування унеможливило свідому фальсифікацію результатів дослідження чи підміну об'єктів, що також викликає невдоволення морально нечистоплотних працівників. Керівництво вітчизняних СЕУ докладає усіх зусиль, щоб якнайшвидше позбутися таких «працівників».

З огляду на викладене можна визначити такі шляхи вирішення проблем упровадження положень DSTU ISO/IEC 17025:2006 в діяльність вітчизняних СЕУ:

- гармонізація DSTU ISO/IEC 17025 з урахуванням вимог законодавства України що регламентує діяльність СЕУ зокрема й щодо спеціальної термінології;
- внесення змін до чинного законодавства України, що регламентує діяльність СЕУ, які б усували викладені вище суперечності;
- запровадження системи управління, яка б відповідала вимогам ISO/IEC 17025, в усіх вітчизняних СЕУ.

Висновок

Таким чином, якщо суперечності будуть усунуті, це дасть змогу СЕУ запровадити систему управління, яка буде повною мірою відповідати вимогам міжнародних стандартів, що підвищить рівень довіри замовників до результатів експертиз, зведе до мінімуму можливість надання хибного висновку та сприятиме визнанню висновків експертних досліджень на міжнародному рівні.

Список літератури

1. DSTU ISO/IEC 17025:2006. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій.
2. ISO/IEC 17043:2010. Conformity assessment – General requirements for proficiency testing.

Надійшла до редколегії 2.12.2014

Рецензент: д-р техн. наук, проф. П.В. Руженцев, Харківський національний університет радіоелектроніки, Харків.